आठबीस नगरपालिका
स्थानीय राजपत्र

खण्ड : १ संख्या : ११ मिति : २०७४/०७/२५

भाग-२

आठबीस नगरपालिका

बाल क्लव गठन तथा सहजीकरण निर्देशिका- २०७४

प्रस्तावना :

नेपालको संविधानको मौलिक हकमा उल्लेख भएको बालबालिकाको सहभागिताको अधिकार तथा नागरिकहरूको संगठन स्वतन्त्रता र शान्तिपूर्ण भेला हनु पाउने अधिकारको व्यवहारिक कार्यान्वयनमा सहयोग पुऱ्याउन, नेपाल सरकारले लागू गरेको बालमैत्री स्थानीय शासन रणनीति अन्तर्गत बाल समूह गठन तथा सहजीकरण प्रक्रियालाई व्यवस्थित र प्रभावकारी ढंगले लागू गर्न/गराउन, स्थानीय तहलाई सहयोग पुगोस् भन्ने उद्देश्यले नेपाल सरकार, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयले यो निर्देशिका जारी गरेकाले यहीँ निर्देशिकालाई प्रभावकारी रुपमा स्थानीय तहसम्म कार्यान्वयन गर्नका लागि यस आठबीस नगरपालिका दैलेखले स्थानीयकरणगरी जारी गरेको छ ।

परिच्छेद-१
प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ

१) यस निर्देशिकाको नाम 'बाल क्लव गठन तथा सहजीकरण निर्देशिका -२०७४' रहको छ ।

२) यो निर्देशिका तुरुन्तै लागू हुनेछ ।

२. परिभाषा

विषय वा प्रसँगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकाको प्रयोजनका लागि निम्न परिभाषा कायम गरिएको छ :

१. **स्थानीय तह** : स्थानीय तह भन्नाले गाउँपालिका तथा नगरपालिका, उपमहानगरपालिका, महानगरापालिका र त्यस अन्तर्गत रहने वडा कार्यालयसमेतलाई जनाउनेछ ।

२. **सेवा प्रदायक कार्यालय** : नेपाल सरकार अन्तर्गत स्थानीय तहमा सेवा प्रवाह गरिरहेका स्वास्थ्य चौकी, विद्यालय श्रोत केन्द्र, प्रहरी चौकी तथा गैरसरकारी निकायहरुलाई जनाउनेछ

३. **बाल समुह**: यस निर्देशिका बमोजिम गठन भई स्थानीय तहमा सुचिकृत भएका १८ वर्ष भन्दा कम उमेरका बालबालिकाहरुको संगठनलाई जनाउनेछ ।

४. **बाल सञ्जाल**: यस निर्देशिका बमोजिम गठन भएका बाल समुहहरुको सञ्जाललाई जनाउनेछ ।

५. **विशिष्टिकृत बाल समुह** : विश्वब्यापी प्रचलनमा रहेका नियम तथा नेपाल सरकारका विशिष्टिकृत निकायले विशिष्ट उद्देश्यले निर्माण गरेका समुहहरु: जुनियर रेडक्रस, राष्ट्रिय रोट्याक्ट क्लव, लियो क्लव, रेयुकायी समुजस्ता विशेष समुहलाई जनाउँदछ ।

६. **सहजकर्ता**: बाल समुहको गठन तथा सञ्चालनका लागि यस निर्देशिका बमोजिम नियुक्त ब्यक्तिलाई जनाउँदछ ।

७. **सहयोगी संस्था** : स्थानीय तहमा बाल समुहलाई सहयोग गर्ने तथा बाल सहभागिताका विभिन्न कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिरहेका अनुमति प्राप्त गैरसरकारी संस्थाहरु ।

८. **सामाजिक परिचालक** : स्थानीय तहमा स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नियुक्त सामाजिक परिचालक ।

९. **संरक्षक शिक्षक** : विद्यालयमा बाल समुहलाई सहयोग तथा सहजीकरण गर्न तोकिएको शिक्षक ।

३. निर्देशिकाको उद्देश्य :

यस निर्देशिकाले निम्न उद्देश्य लिएको छ :

१. बालबालिकाको संगठन स्वतन्त्रताको अधिकारलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने ।

२. बाल समुहहरुको गठन, सञ्चालन तथा सहभागितालाई अर्थपूर्ण, नैतिक, सुरक्षित र पारदर्शी तथा समावेशी बनाउने ।

३. बालमैत्री स्थानीय सुशासनको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा टेवा पुऱ्याउने ।

४) बाल क्लवहरुलाई एकद्वारा प्रणालीमार्फत क्रियाशिल गरि बाल सहभागीतको सुनिश्चितताको लागि सहयोग गर्ने ।

५) सवै बाल क्लव वा समुहहरुको गठन, क्षमता बिकास र परिचालनमा एकरुपता ल्याउने ।

४. निर्देशिकाको कार्यान्वयन :

१. स्थानीय तहमा बाल समुह गठन तथा सहजीकरणका लागि यस निर्देशिका बमोजिम गर्नु/गराउनु सबै स्थानीय तहहरुको दायित्व हुनेछ ।

२. बाल सहभागिता तथा बाल समुह सहजीकरणमा क्रियाशिल राष्ट्रिय गैसस, अन्तर्राष्ट्रिय गैसस तथा विकास साझेदारहरुले यस निर्देशिकाको प्रचार-प्रसार गर्नु र यस बमोजिम गर्नु/गराउनु उनीहरुको जिम्मेवारी हुनेछ ।

३. विशिष्टकृत बाल समुहहरुको सन्दर्भमा यो निर्देशिका लागू हुनेछैन ।

परिच्छेद-२

बाल समुहको गठन प्रक्रिया

५. बाल समुहका किसिम

१. बाल समुह भन्नाले : सामान्यतया २५ जना वा सो भन्दा बढी बालबालिका भेला भई कुनै निश्चित विषय वा क्षेत्रका बालबालिकाका सरोकारहरुमा कार्यगर्ने तथा उक्त क्षेत्रमा बाल अधिकारको प्रचार-प्रसार र अनुगमन गर्न गठन गरिएको समुहलाई नै बाल समुह मानिनेछ ।

२. सबै बाल समुहहरु स्थानीय निकायमा अनिवार्य सुचिकृत र नवीकरण हुनपर्नेछ ।

३. एक विद्यालयमा एक बाल समुह रहनेछ । विभिन्न उमेर र विषयगत बाल समुहहरु सोही बाल समूह अन्तर्गत उपसमुहका रुपमा क्रियाशिल हुन सक्नेछ ।

४. बाल समुहको गठन गर्दा तल दिइएका ३ वटा उमेर समुहका (५ देखि ११ बर्ष उमेर समुह, १२ देखि १५ बर्ष उमेर समुह र १६ देखि १८ बर्ष उमेर समुह) आधारमा छुट्टा छुट्टै गठन गर्नुपर्नेछ ।

५. बाल समुह सामान्यतया ५ प्रकारका हुनेछन् :

५.१ समुदायमा आधारित बाल समुहहरु :

- कुनै निश्चित भुगोलभित्रका बालबालिकाहरुलाई समेटेर वा निश्चित भौगोलिक क्षेत्रलाई कार्यक्षेत्र बनाएर गठन भएका बाल समुहलाई समुदायमा आधारित बाल समुह भनिनेछ ।
- नेपालको सन्दर्भमा कुनै टोल, बस्ती, वडाभित्र बाल समुह गठन गर्न सकिन्छ ।
- यस्ता बाल समुहले सम्वन्धीत भुगोलभित्रका सबै उमेर लिंग, जाती, आर्थिक हैसियत तथा शारिरिक अवस्थाका बालबालिकाहरुलाई समेट्ने र उनीहरुको उचित प्रतिनिधित्व तथा सहभागीता हुने सुनिश्चित गरिनुपर्नेछ ।
- यसरी बन्ने बाल समुहमा उक्त क्षेत्रभित्र बसोबास भएको बालबालिका मात्र सदस्य बन्न सक्नेछन् ।

५.२ विद्यालयमा आधारित बाल समुहहरु :

- कुनै विद्यालयमा अध्ययनरत बालबालिकाहरुलाई समेटेर उक्त विद्यालयभित्र बाल अधिकार अनुगमन तथा प्रवर्द्धन गर्न गठन भएका बाल समुहलाई विद्यालयमा आधारित बाल समुह भनिनेछ ।
- विद्यालयमा आधारित बाल समुहहरुले सबै जातजाती, कक्षा, लिंग र शारिरिक हैसियतका बालबालिकाहरुको उचित प्रतिनिधित्व र सहभागिता सुनिश्चित गर्नुपर्दछ ।
- यसरी बन्ने बाल समुहमा सदस्य बन्नका लागि सम्बन्धित

बालबालिका उक्त विद्यालयमा भर्ना भइ अध्ययनरत हुनुपर्दछ ।

५.३ विषयगत बाल समुहहरु :

- विषयगत रुपमा निश्चित विषयहरु जस्तै बालिकाहरुको मात्र सवाल, जलबायु परिवर्तन, बालश्रम, एच.आई.भी. एड्स जस्ता विषयहरुमा कार्य गर्न समुदायमा विशिष्ट ढंगले विषयगत बाल समुहहरु गठन गर्न सकिनेछ ।
- समुदायमा लुकेर रहेका वा समुदायमा पर्याप्त रुपमा सम्बोधन हुन नसकेका विशिष्ट विषयहरुमा आधारित रहेर गठन भएका बाल समुहलाई विषयगत बाल समुह मानिनेछ ।
- विद्यालयभित्र यस्ता बाल समुह गठन भएमा उक्त समुहलाई विद्यालय स्तरीय बाल समुहकै उपसमुह मानिनेछ ।

५.४ विशिष्टिकृत बाल समुह :

- अन्तर्राष्ट्रिय रुपमा नै स्थापित स्वयंसेवा अभियान तथा संगठनहरु, नेपाल सरकारका विशिष्टकृत निकायले विशेष प्रकृतिका आफ्नो संस्थागत बाल समुह गठन गर्न सक्नेछन् । जस्तै जुनियर रेडक्रस, स्काउट, लियो, रोट्याक्ट, आदि ।
- यिनीहरुको गठन र व्यवस्थापन विधि स्वयम् यसका महासंघ, संरक्षक निकाय तथा स्थापित मान्यता र विधानहरुबाट सञ्चालित हुनेछन् ।

५.५ बाल समुह सञ्जाल :

- स्थानीय तह गाउँपलिका स्तरमा वा नगरस्तरमा सुचीकृत भएका बाल समुहहरु एक आपसमा भेला भई एक आपसका काम र अभियानहरुलाई साथ सहयोग गर्ने तथा एक आपसका सरोकारहरुलाई सामुहिकीकरण गर्न बाल समुह सञ्जाल गठन गरिनेछ ।
- यसरी बाल समुह सञ्जाल गठन गर्दा समुदायमा आधारित, विद्यालयमा आधारित तथा विषयगत बाल समुहहरु सम्मिलित हुन सक्नेछन् ।

६. बाल समुह गठनका लागि सुचना, भेलाको आयोजना तथा अभिमुखिकरण

१. समुदायमा आधारित बाल समुह गठन गर्न चाहने जो कोहीले पनि बाल समुह गठन गर्ने औचित्य र कारणहरुसमेत स्पष्ट पारी न्युनतम पनि ७ दिन अगावै सम्वन्धीत समुदायका बालबालिका

तथा अविभावकहरुलाई खुला सुचना दिनुपर्नेछ ।

२. यसरी दिइने सुचना सरल नेपाली भाषामा र आवश्यक्ता अनुसार स्थानीय समुदायको अन्य भाषाहरुमा समेत दिनुपर्नेछ ।

३. सुचना उपलब्ध गराउने विधिमा स्थानीय सरकारी भवन, वडा कार्यालय, नागरिक सुचना केन्द्र, सामुदायिक सहकारी तथा बचत समुहका कार्यालयहरु, उपभोक्ता समितिका कार्यालय भवन, प्रहरी चौकी, स्वास्थ्य चौकी, विद्यालय र पहुँचमा आएका बालबालिकाहरुलाई मौखिक रुपमा भेलाका लागि जानकारी दिन सकिनेछ ।

४. बाल समुह गठन गर्ने भेलामा न्युनतम पनि २५ जना बालबालिकाहरुको उपस्थिति हुन जरुरी छ ।

५. बाल समुहको गठन गर्ने भेला बालबालिकाको लागि सहज पहुँच भएको र सुरक्षित स्थानीय सार्वजनिकस्थल वा भवनहरुमा आयोजना गरिनुपर्दछ ।

६. बाल समुह गठन भेलामा निम्न विषयहरुमा अभिमुखिकरण तथा छलफल गरिनुपर्दछ :

बाल अधिकारको अवधारणा, बाल सहभागिताको अधिकार, बाल सहभागितामा नेपालका नीतिगत ब्यवस्थाहरु, स्थानीय तहमा बाल समुह गठन गर्नुको कारण र योजना, बाल समुहको मुख्य उद्देश्य र कार्यक्रमहरु ।

७. अभिमुखिकरण तथा जानकारीहरु सरल र बालबालिकाले बुझ्ने भाषमा गरिनुपर्दछ । यदी बहुसंख्यक सहभागी नेपाली भाषा बझ्ने खालका छैनन् भने स्थानीय भाषामा अभिमुखीकरण र छलफल चलाइनुपर्नेछ ।

८. भेलामा सहभागी सबै वयस्क तथा बालबालिकाहरुको छुट्टाछुट्टै उमेर, जाताजाती र लिंगसमेत जनाउने गरी उपस्थिति गराउनुपर्नेछ ।

९. विद्यालयमा आधारित बाल समुह गठन गर्दा भने विद्यालयभित्र सबै कक्षामा सुचना प्रदान गरिनुपर्दछ । भेलाको आयोजना विद्यालय

परिसरभित्रै प्रधानाध्यापक, तोकिएको शिक्षक वा व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षको उपस्थितिमा गरिनुपर्नेछ ।

१०. विषयगत बाल समुह गठन गर्दा स्थानीय समुदायमा वा विद्यालय जहाँ गठन गर्ने हो त्यसै अनुरुप सुचना गर्ने र भेलाको आयोजना गरिनुपर्नेछ ।

७. नेतृत्व चयन

१. बाल समुह गठन गर्न नियम ६ बमोजिमको भेलामा सहभागी बालबालिकाहरुको सहमती भएमा बाल समुहको नेतृत्व चयन गरिनुपर्नेछ ।

२. बाल समुहको नेतृत्व तल उल्लेखित मध्ये कुनै एक विधिबाट चयन गर्न सकिनेछ । कुन विधिबाट चयन गर्ने भन्ने निर्णय स्वयम् उपस्थित बालबालिकाहरुमाझ छलफल गरी तय गरिनुपर्नेछ :

- ✓ **बहुपदीय नेतृत्व** : बाल समुहमा अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव, सहसचिव, कोषाध्यक्ष तथा विषयगत संयोजकहरु तय भएको नेतृत्व ।
- ✓ **चक्रिय नेतृत्व** : बाल समुहमा निश्चित संख्यामा कार्यसमिति सदस्य बन्ने । कार्यसमितिबाट एक अध्यक्ष र सचिव तोक्ने । अर्को बैठकमा अहिलेको सचिव अध्यक्ष हुने र कार्यसमितिको कुनै सदस्य सचिव बन्ने । यही प्रकृया आगामी बैठकहरुमा दोहोरिँदै जाने ।

३. बाल समुहको कार्यसमिति संख्या ९ देखि २१ सदस्यीयसम्म बनाउन सकिनेछ ।

४.बाल समुहले आवश्यक्ता अनुसार उपसमितिहरु गठन गरी कार्यक्रमहरु गर्न सक्छन् । उपसिमितिमा ३ देखि १५ जनासम्म सदस्य बन्न सक्नेछन् ।

५.बाल समुहको नेतृत्वमा उपलब्ध भएसम्म ५० प्रतिशत बालिका, ३० प्रतिशत दलित, ५ प्रतिशत अपाङ्गता भएका सदस्यहरुका लागि सिट संख्या आरक्षित गराइनुपर्नेछ ।

६. एकै बालक वा बालिका दुई वा सो भन्दा बढी बाल समुहको

नेतृत्वमा बस्न पाइने छैन । तर, बाल समुहका नेतृत्वमा रहेको सदस्य सञ्जालको नेतृत्वमा भने बस्न पाउनेछ ।

७. समुदायमा आधारित बाल समुहको नेतृत्व न्यूनतम प्रत्येक २ वर्षमा परिवर्तन हुनु पर्दछ भने विद्यालयमा आधारित बाल समुहको नेतृत्व परिवर्तन हरेक बर्ष हुनुपर्दछ ।

८. एकै व्यक्ति बाल समुहको एउटै पदमा एक कार्यकाल भन्दा बढी समय बस्न हुँदैन ।

९. बाल समुहका सदस्यहरुबीचमा नेतृत्व चयनका सन्दर्भमा विवादहरु आएमा निम्न अभ्यासहरु गर्नुपर्नेछ :

- ✓ नेतृत्व गर्न चाहने सदस्यले आफुले बाल समुहलाई कसरी सक्रिय र बलियो बनाउने भन्ने विषयमा अर्को सदस्यप्रति नकारात्मक धारणा ब्यक्त नगरी छोटो प्रस्तुती गर्न लगाउने ।
- ✓ नेतृत्व गर्न चाहने सदस्यहरुबीच मात्र छलफल गराई सहमती गराउने ।
- ✓ नेतृत्वलाई चक्रीय नेतृत्व प्रणालीमा परिवर्तन गर्ने ।
- ✓ नेतृत्व गर्न चाहनेहरुबीच विभिन्न समिति बनाई उक्त समितिको जिम्मेवारी प्रदान गर्ने ।
- ✓ माथी उल्लेखित तरिकाबाट विवाद समाधान नभएमा नेतृत्वका लागि सदस्यहरुमाझ मतदान गराउने । यसरी मतदान गराउँदा प्रचार-प्रसार गर्न नपाउने ब्यवस्था गर्ने ।

८.सञ्जालहरुको गठन :

१.बाल समुहहरुबीच आपसी समन्वय, सहकार्य बढाउने तथा सवालहरुको सामुहिकीकरण गर्ने र एक आपसबाट सिकाईका अवसर सृजना गर्न बाल समुह सञ्जालको गठन गरिनेछ ।

२. बाल समुह सञ्जाल वडा/गाउँपालिका/नगरस्तरमा गठन गरिनेछ । स्थानीय तहमा आवश्यक्ता महशुस भएमा जिल्ला तहमा पनि बाल समुह सञ्जाल गठन गरी सञ्चालन गर्न सकिनेछ ।

३. बाल समुह सञ्जाल गठन गर्नका लागि (वडा वा नगरपालिका) तहमा

बाल समुहहरुको प्रतिनिधि भेलाको आयोजना गरिनेछ ।

४. यसरी भेला आयोजना गर्दा सञ्जालले समेट्ने क्षेत्रका (समुदाय, विद्यालय तथा विषयगत) बाल समुहहरुलाई भेलाको मिति भन्दा १० दिन अगावै सुचना प्रदान गरिनुपर्दछ । सुचनामा निम्न जानकारीहरु आवश्यक हुन्छ : भेलाको मिति, समय र स्थान, भेलामा छलफल हुने विषयहरु, भेलामा आमन्त्रण गरिएको प्रत्येक बाल समुहको प्रतिनिधि संख्या (जातजाती, लिंगसमेत तय गरिएको भए) सो समेत स्पष्ट गरी, भेलामा सहभागीका लागि उपलब्ध हुने सुविधा, भेलामा सहभागीका लागि उपलब्ध नहुने सुविधा, अन्य ।

५. बाल समुहका प्रतिनिधिहरुले भेलामा सहभागी हुन निम्न कुराहरु अनिवार्य हुनेछ :

- आफ्नो बाल समुहमा छलफल गरी निर्णय गरेको हुनुपर्दछ,
- विद्यालयबाट भेलामा सहभागी हुन तथा सञ्जालको नेतृत्वमा प्रतिस्पर्धा गर्न सहमती दिइएको हुनुपर्दछ,
- समुदायमा आधारित बाल समुहको हकमा भेलामा सहभागी हुन तथा नेतृत्वमा प्रतिष्पर्धा गर्न अविभावकको सहमती ।

६. वडा तथा नगरस्तरीय बाल भेलाका लागि सहभागीको छनौट :

क) वडाभेला :

✓ वडा अर्न्तगत प्रत्येक समुदाय तथ टोलस्तरमा गठन भएका बाल(क्लवका सदस्यहरुको भेलाले आफु मध्येवाट छनौट गरि पठाएका ३ जना (बालक १, बालिका १ र अपाङ्गत, दलित तथा लोपन्मुख समुदायवाट १ जना)

✓ वडा अर्न्तगत पर्ने विद्यालयमा गठित बाल समुहको भेलाले छनौट गरी पठाएका २ जना (बालक १ र बालिका १)

ख) गाउँरनगररउपमहानगरपालिका स्तरीय बालभेला : गाउँ/नगर तथा उपमहानगरपालिका अर्न्तगतका वडास्तरीय बाल संजालले आफु मध्येवाट छनौट गरि पठाएका ३ देखि ५ जना (बालक १, बालिका १ र बालिका, अपाङ्गता, दलित तथा लोपन्मुख समुदायवाट ३ जना) सम्मको बालप्रतिनिधिहरु ।

८. सञ्जालको नेतृत्व चयन पनि भेलाको सहमतिको आधारमा नियम ८ मा ब्यबस्था भए बमोजिमको गरिनुपर्दछ ।

९. सञ्जालको नेतृत्वको पुनर्गठन प्रत्येक १ वर्षमा गर्नुपर्दछ ।

९. नेतृत्व चयनमा प्रतिष्पर्धा र सहकार्यको ब्यवस्थापन :

१. बाल समुह तथा सञ्जालको नेतृत्व चयनका सन्दर्भमा बालबालिकाहरुमाझ अस्वस्थ प्रतिस्पर्धा हुनबाट रोक्नका लागि सकेसम्म चुनाव हुने अवस्था आउन दिनुहुँदैन ।

२. समक्षमताका प्रतिष्पर्धीहरुलाई सहमती गराई एक आपसलाई स्विकार्न सक्ने बनाउन पहिलो प्रयत्न गर्नुपर्नेछ ।

३. प्रतिष्पर्धी बालबालिकाहरुलाई चक्रिय नेतृत्व, संयोजन समुह वा उपसमितिहरुको गठनबाट पनि विभिन्न जिम्मेवारीहरु प्रदान गरी उनीहरुको भूमिका र सक्रियताालाई सहयोग गर्न सकिनेछ ।

४. बालबालिकाहरुमाझ हुने प्रतिष्पर्धामा वयस्कहरुको प्रभाव र स्वार्थ तथा चाहना र प्रभावबाट मुक्त राखिनुपर्नेछ ।

१०. आवद्धता तथा सुचिकरण

१. समुदायमा तथा विद्यालयमा गठन भएका बाल समुहहरु गठन भएको १ महिनाभित्र स्थानीय तह (गाउँपालिका, नगरपालिका र वडा कार्यालय) मा सुचिकृत हुनुपर्दछ ।

२. विद्यालयमा गठन भएका बाल समुहको आवद्धता स्वयम् विद्यालयसँग र समुदायमा गठन भएका बाल समुहको आवद्धता स्थानीय तहका वडा कार्यालय, गाउँपालिका वा नगरपालिकाको कार्यालयसँग रहन्छ।

३. बाल समुह सुचिकरण हुँदा नाम, उद्देश्य, कार्यसमितिको नाम, सहजकर्ताको नाम र सम्पर्क, आवद्ध निकाय खुलाइएको हुनुपर्दछ।

४. सुचिकृत बाल समुहहरु हरेक वर्ष अद्यावधिक हुनुपर्दछ । यसरी अद्यावधिक हुँदा अद्यावधिकको निवेदन, बाल समुहको वार्षिक भेलाको उपस्थिति र विद्यमान कार्यसमितिको नामावली, सहजकर्ताको नाम र सम्पर्क र बाल समुहले अघिल्लो बर्ष सम्पन्न गरेका कार्यक्रमहरुको सुची संलग्न गर्नुपर्दछ ।

५. विद्यालयमा आधारित बाल समुहले नवीकरण गर्दा सम्बन्धीत

विद्यालयको सिफारिशपत्र पनि आवश्यक पर्दछ ।

६. बाल समुहको नाम भेलाका सहभागी बालबालिकाहरुले आपसी सहमतीमा जुराउनेछन् । बाल समुहको नाम त्यसै क्षेत्रको अर्को बाल समुहको नामसँग मिलेमा अर्को नाम राख्नुपर्नेछ ।

७. बाल समुहको नामसँग कुनै पनि निजी वा गैससहरुले आफ्नो नाम जोड्न हुँदैन ।

८. स्थानीय निकायमा बाल समुह सुचिकरण हुनुको अर्थ स्थानीय निकायबाट आर्थिक वा अन्य श्रोत उपलब्ध हुने सुनिश्चितता मानिने छैन ।

९. बाल समुहको सुचिकरण तथा नवीकरणका लागि सहजकर्ता निकाय, ब्यक्तिले अनिवार्य उपस्थित भई प्रमाणित र सहमती गर्नुपर्नेछ ।

१०. सुचिकृत तथा नवीकरण भएका बाल क्लवको विवरण सम्वन्धीत स्थानीय तहले बालबालबालिकाको स्थिति प्रकाशनसँगै समावेश गरी प्रकाशन गर्नुपर्नेछ ।

परिच्छेद-३

सहजकर्ता सम्वन्धी ब्यवस्था

११. सहजकर्ता संस्था, निकाय र ब्यक्तिहरुः

१. बाल समुहको गठन तथा सञ्चालन वयस्क सहजकर्ता वा सहजकर्ता संस्थाको अनुपस्थितिमा मान्य हुनेछैन ।

२. प्रत्येक बाल समुहको एक वयस्क सहजकर्ता वा सहजकर्ता संस्था हुन जरुरी हुन्छ ।

३. सहजकर्ताले बाल समुहको बैठक, योजना निर्माण, कार्यान्वयन तथा विषयगत छलफललाई सहजीकरण गर्ने, उनीहरुलाई सही र उपयुक्त उपायहरु सुझाउने तथा श्रोतसम्म उनीहरुको पहुँच बनाउन सहयोग गर्नुपर्नेछ ।

४. बाल समुहका गतिविधि र त्यसबाट उत्पन्न परिणामप्रति सहजकर्ता ब्यक्ति, संस्था वा निकायको पनि नैतिक जिम्मेवारी रहनेछ ।

५. सहजकर्ताको छनौट प्रकृयामा बाल समुहको सहमती र स्वीकार्यता

अनिवार्य रहनेछ ।

१२. वयस्क सहजकर्ताको चयन

१. प्रत्येक बाल समुहको वयस्क सहजकर्ता अनिवार्य हुनुपर्नेछ ।

२. वयस्क सहजकर्ता बाल समुह गठन गर्न सहयोग गर्ने संस्था वा स्थानीय निकायले नियुक्त गर्नेछ ।

३. वयस्क सहजकर्ताले सहजीकरण गरेबापत बाल समुहसँग कुनै पारिश्रमिक लिन हुँदैन । तर सहयोगी संस्था वा स्थानीय निकायले निश्चित पारिश्रमिक वा प्रोत्साहन भत्ता उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

४. वयस्क सहजकर्ता न्युनतम १२ कक्षा उत्तीर्ण तथा १९ देखि ४० बर्ष उमेर समुहको ब्यक्ति हुनेछ ।

५.विद्यालयमा आधारित बाल समुहको सहजकर्ता शिक्षकहरु मध्येबाट, समुदायमा आधारित बाल समुहको सहजकर्ता स्थानीय बाल संरक्षण समिति वा बालमैत्री स्थानीय शासन समन्वय समितिका सदस्य वा संस्थाको तर्फबाट तोक्न सकिनेछ ।

६.सहयोगी संस्था वा विद्यालयले नियुक्त गरेको अवस्थामा बाहेक वयक सहजकर्ता स्थानीय ब्यक्ति हुनुपर्नेछ ।

७. बाल समुहको सहजकर्ता हुनका लागि निम्न योग्यता भएको ब्यक्ति हुनुपर्दछ :

- ✓ बाल समुहका पुर्व सदस्य भएकालाई प्राथमिकता दिइनुपर्नेछ ।
- ✓ बाल अधिकारबारे जानकार, सचेत, संवेदनशिल तथा तालिम प्राप्त ।
- ✓ बाल मैत्री ब्यबहारबारे सचेत र अभ्यस्त ।
- ✓ बालबालिकाप्रति सकारात्मक धारणा राख्ने ।
- ✓ बालबालिकाविरुद्ध कुनै पनि हिंसा नगर्न प्रतिवद्ध ।
- ✓ कुनै पनि राजनीतिक दल वा राजनीतिक संगठनको सक्रिय जिम्मेवारीमा नरहेको ।
- ✓ फौजदारी अपराधमा संलग्न नभएको ।
- ✓ स्थानीय समुदायमा बसोबास भएको ।
- ✓ बाल समुहका पूर्व सदस्य भएका ब्यक्तिहरुलाई प्राथमिकता दिइनुपर्दछ ।

✓ मदिरा, सुर्ती, चुरोट, लागूऔषधको अम्मल नभएको व्यक्ति ।

१४.वयस्क सहजकर्ताको भुमिका र सिमितता

१. स्थानीय वयस्क सहजकर्ता बाल अधिकारप्रति प्रतिवद्ध, स्वयंसेवी भावनाको र माथि १३ (७) मा उल्लेख गरिएको योग्यता भएको व्यक्ति हुनुपर्दछ ।

२ .वयस्क सहजकर्ताले बाल समुहमा निम्न भुमिकाहरु निर्वाह गर्नुपर्दछ :

- बाल समुहको बैठक, कार्यक्रम योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा सहजीकरण ।
- बाल समुहलाई स्थानीय सरोकारवाला निकायहरुसँग सम्पर्क, सम्वन्ध विस्तार गर्न सहजीकरण गर्ने ।
- बाल समुहले गर्ने कार्यक्रमहरुका लागि स्थानीय श्रोतहरु जुटाउन सहयोग गर्ने ।
- बाल समुहका सामाग्रीहरुको उपयुक्त प्रयोग भए नभएको अनुगमन गर्ने र सम्पत्तीको संरक्षण गर्ने ।
- बाल समुहका सदस्यहरुमाफ आएका विवादहरुको समाधान गर्न सहयोग गर्ने ।
- बाल समुह र स्थानीय समुदायबीच तनाव उत्पन्न भएमा त्यसको समाधानका लागि सहजीकरण गर्ने ।
- बाल समुहलाई बाल अधिकार लगायतका स्थानीय विकासका सवाल सम्वन्धी सुचना सामाग्रीहरु उपलब्ध गराउन पहल गर्ने ।
- आवश्यकता अनुसार बाल अधिकार, बाल सहभागिता, बाल समुह सहजीकरणका प्रशिक्षण, गोष्ठी तथा तालिमहरुमा सहभागी हुने ।
- बाल समुहका सदस्य आफ्नो समुदाय बाहिर अन्य कुनै कार्यक्रममा सहभागी हुनपरेमा वयस्क संरक्षकको भूमिका निभाउने ।

३. वयस्क सहजकर्ताले बाल समुहको सहजीकरण गर्दा निम्न कार्यहरु गर्न हुँदैन :

- बाल समुहको बैठक तथा छलफल आफैले सन्चालन गर्ने ।
- बाल समुहको योजना आफैले बनाउने, निर्णहरु आफैले गर्ने र

सदस्यहरुलाई निर्णयमा सहमत मात्र गराउने ।

- बाल समुहलाई कुनै निश्चित निर्णय गर्न लगाउने वा निश्चित विषयमा आफ्नो धारणा लाद्ने ।
- बाल समुहका तर्फबाट निर्णायक तह तथा संयन्त्रहरुमा प्रतिनिधित्व गर्ने ।
- बाल समुहका सदस्यहरुलाई हप्काउने, हिंसा, दुर्व्यवहार गर्ने वा धम्की दिने ।
- बाल समुहका सदस्यहरुमाफ जात, धर्म, लिंग, उमेर, शारिरिक तथा आर्थिक हैसियतलगायत कुनै पनि आधारमा भेदभाव गर्ने ।
- बाल समुहका सम्पत्ती, बचत रकमहरु जथाभावी प्रयोग गर्ने वा ब्यक्तिगत हितमा उपयोग गर्ने ।
- बाल समुहका सदस्यहरुलाई एक-अर्काविरुद्ध भड्काउने, कुनै निश्चित व्यक्ति, जाती, समुह, सम्प्रदाय, दल तथा संगठनको पक्ष वा विपक्षमा उभिन तथा गतिविधि गर्न लगाउने ।
- बाल समुहका सदस्यहरुलाई हिंसात्मक गतिविधि, सार्वजनिक धनजनमा क्षति पुग्ने गतिविधि तथा अलोकतान्त्रिक र घृणा फैलाउने कार्य गर्न प्रोत्साहित गर्ने ।
- बाल समुहका सदस्यहरुको उचित सुरक्षाको सुनिश्चितता नगरी समुदायबाट बाहिर पठाउने वा कार्यक्रमहरुमा संलग्न गराउने ।

४. सहजकर्ताले नियम १४ (३) मा उल्लेख भए अनुसारको ब्यबहार तथा गतिविधि गरेको भन्ने शंका लाग्ने जो कोहीले पनि आवश्यक प्रमाणसहित सम्बन्धित स्थानीय निकाय वा सहयोगी संस्था वा विद्यालयमा उजुरी दिन सक्नेछ ।

५. सहजकर्ताविरुद्ध परेको उजुरी र गुनासोको छानविन गरी दोषी पाइएमा सम्बन्धित सहजकर्तालाई नसिहत दिने, सहजकर्ताबाट हटाउने वा आगामी निश्चित अवधीसम्मका लागि सहजकर्ता बन्न नसक्ने गरी पदबाट हटाउने निर्णय नियुक्त गर्ने संस्थाले गर्न सक्नेछ ।

६. उजुरीका छानविन तथा निर्णयक्रममा सम्बनिधत सहजकर्तालाई आफ्नो भनाई र स्पष्टीकरण राख्ने अवसरबाट बंचित गरिनेछैन ।

परिच्छेद-४

बाल समुहको बैठक तथा कार्यक्रम सम्बन्धि व्यवस्था

१५. नियमित बैठक तथा छलफलका विषयहरु

१. बाल समुहको बैठकको आयोजना विद्यालय बन्द भएको समयमा र दिनको समयमा सबै सहभागीहरुका लागि पहुँचका दृष्टिकोणले उपयुक्त स्थानमा मात्र आयोजना गरिनुपर्नेछ ।

२. बाल समुहको बैठकमा वयस्क सहजकर्ताको उपस्थिति अनिवार्य हुनुपर्नेछ ।

३. बाल समुहको बैठक अधिकतम २ घण्टाभन्दा बढी समय बस्नुहुँदैन ।

४. बाल समुहको बैठकको बैठक पुस्तिका (माइन्युट) उतार गरी राख्नुपर्नेछ ।

५. बाल समुहको बैठकमा सामान्यतया निम्न प्रस्तावहरुमा छलफल हुने सक्नेछ :

- ✓ अघिल्लो बैठकपछि भएका कार्यक्रम तथा प्रगतीहरुको समिक्षा
- ✓ बाल समुहका बारेमा सदस्य तथा अन्य बालबालिकाक र व्यक्तिहरुको धारणा
- ✓ स्थानीय बाल अधिकारको सवाल र गर्नुपर्ने गतिविधि
- ✓ आगामी कार्यक्रमको तय, जिम्मेवारी विभाजन र श्रोत संकलन

१६. कार्यक्रम योजना निर्माण

१. बाल समुहको बैठक तथा बार्षिक भेलाले कार्यक्रम योजना निर्माण गर्नुपर्दछ । यसरी योजना निर्माण गर्दा मासिक एउटा भन्दा धेरै गतिविधिहरु राख्नुहुँदैन ।

२. बाल समुहको कार्यक्रम योजना निर्माण गर्दा स्थानीय पर्व, मौसम, खेतीपातीको क्यालेन्डर, विद्यालयको शैक्षिक क्यालेन्डरसँग नजुध्ने गरी बनाइनुपर्नेछ ।

३. बाल समुहको कार्यक्रम मुलत निम्न विषयमा केन्द्रीत हुनुपर्दछ :

३.१:बाल अधिकारको प्रचार प्रसार : बालबालिकाले स्थानीय तहमा गीत, कविता, खेल, कथा, वक्तित्वकला, चित्रकला, भित्तेपत्रिका, सडक नाटक, रेडियो कार्यक्रम, पत्रपत्रिकामा लेख लेखेर आदिको

माध्यमबाट बाल अधिकारका बारेमा प्रचार-प्रसार गर्न सक्दछन् ।

३.२ बाल अधिकार अनुगमन : बाल समुहहरुले आफ्नो क्षेत्रका विभिन्न स्थानीयतहमा गुनासोपेटिका राखेर, साथीहरुको समुह छलफल गरेर, आफ्नो विद्यालय तथा समुदायको अनुगमन भ्रमण गरेर बाल अधिकारको अवस्था के कस्तो छ भनी अनुगमन गर्न सक्छन् । यसरी बाल समुहले पत्ता लगाएका कुराहरु विद्यालय व्यवस्थापन समिति, गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको कार्यालय, गाउँ तथा नगर शिक्षा समिति, बाल संरक्षण समिति वा सहयोगी संस्था समक्ष आवश्यक कार्वाहीका लागि प्रस्तुत गर्न सक्छन् ।

३.३ सेवाका लागि सम्प्रेषण र सुझाव : बाल समुहहरुले आफ्नो समुदाय तथा विद्यालयमा हिंसा, शोषण, दुर्व्यवहार तथा शिक्षा स्वास्थ्यबाट बंचित भएका बालबालिका फेला परेमा वा त्यस्ता गुनासोहरु आएमा सेवा प्रदायक संस्थाहरुसँग सम्पर्क गरी सम्बन्धित बालबालिकालाई सेवाको लागि सिफारिस गर्न सक्दछन् । उनीहरुले ती साथीहरुलाई सेवा प्रदायकहरुको सम्पर्क ठेगाना दिएर पनि सघाउन सक्छन् ।

३.४ शैक्षिक तथा व्यक्तित्व विकासका कार्यक्रमहरु : बाल समुहहरुले सदस्यहरुका लागि व्यक्तित्व विकास तथा शैक्षिक विकासका विभिन्न रचनात्मक गतिविधिहरु, खेलकुदका गतिविधिहरु, छोटो समयका विभिन्न सिप कलाका प्रशिक्षणहरु पनि चलाउन सक्छन् ।

३.५ सामुदायिक स्वयंसेवा : बाल समुहका १४ बर्ष भन्दा माथि उमेरका बालबालिकाहरुले सुरक्षित ढंगले वयस्कहरुको साथमा सामुदायिक स्वयंसेवा पनि गर्न सक्छन् । यस्तो सामुदायिक स्वयंसेवा दैनिक ६ घण्टाभन्दा बढी हुनुहुँदैन र लगातार ३ घण्टाभन्दा बढी हुन हुँदैन । सामुदायिक स्वयंसेवाका कार्यहरुमा बालबालिकाको नैतिक र भौतिक सुरक्षाको सुनिश्चितता हुनुपर्दछ । प्रचलित कानुनबमोजिम निकृष्ट वा जोखिमयुक्त बालश्रम तथा बालश्रम ठहरीने गतिवीधीमा बालबालिकाले स्वयंसेवा गर्न सक्नेछैनन् ।

३.६ निर्णय प्रकृयालाई प्रभावित पार्ने : बाल समुहहरुले सामुहिक रुपमा

वा प्रतिनधिमार्फत बालअधिकारका सरोकारहरुलाई स्थानीय योजना तथा नितिहरुले सम्बोधन गराउनका लागि बाल भेला, अन्तर्क्रिया, बाल सुनुवाई, प्रतिनिधी मण्डल भेटघाट जस्ता कार्यक्रमहरु आयोजना गर्न सक्छन् ।

१७. बाल समुहले सञ्चालन गर्ने कार्यक्रमहरुको सिमितता: तल उल्लेखित ढंगले बाल समुहले कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्न हुँदैन :

१. कुनै राजनीतिक दल वा उसको भातृ संगठनको प्रत्यक्ष पक्षपोषण गर्ने ।

२. समुदायको सार्वजनिक वा निजी सम्पत्ती तथा कसैको जीउ ज्यानमाथि क्षति पुग्ने ।

३. समुदायका निश्चित समुह, जाती वा पेशाकर्मीप्रति गलत भावना र दृष्टिकोण सम्प्रेषण गर्ने।

४. हिंसा र दुर्व्यवहार पीडित तथा प्रभावित बालबालिकाको गोपनियता भंग हुने र पहिचान खुल्ने गतिविधीहरु ।

५. सांस्कृतिक कारणबाहेक रातको समयमा र आफ्नो विद्यालय वा समुदायभन्दा बाहिर गएर गरिने गतिविधि तथा कार्यक्रमहरु । तर प्रतिस्पर्धा वा आयोजकहरुले उचित सुरक्षा प्रबन्ध गरेको अवस्थामा भने समुदाय वा विद्यालय भन्दा बाहिर गएर कार्यक्रम गर्न सकिन्छ ।

६. उचित सुरक्षाको प्रवन्ध र आवश्यक पूर्व अनुमति बेगर सहभागीहरु कसैको पनि जीउज्यानमा खतरा पुग्ने साहसिक खेलहरु खेलाउन ।

७. बाल समुह कोष निर्माण वा आय आर्जनका लागि बालश्रम तथा कुनै पनि ब्यापार, ब्यवसायहरु ।

८.वयस्कहरुको संस्था वा समुहले जस्तो सिंगो परियोजना सञ्चालन गर्ने वा अन्य धेरै ठुला र लामो समयका गतिविधिहरु गर्न हुँदैन ।

९.सामाजिक शान्ति सुव्यवस्था तथा सुरक्षामा नकारात्मक असर पर्ने देखिएमा बाल अधिकारकर्मी, स्थानीय बाल संरक्षण समिति तथा बालमैत्री सुशासन समन्वय समितिको परामर्शमा स्थानीय निकाय वा विद्यालयलयले निश्चित गतिविधीलाई रोक लगाउन सक्नेछ ।

परिच्छेद-५

बाल समुहको सदस्यता सम्वन्धी ब्यवस्था

१८.सदस्यता वितरण र ब्यवस्थापन

१. बाल समुहले स्वतन्त्र रुपमा आफ्नो सदस्यता वितरण गर्न सक्छ । बाल समुहको सदस्य हुन सोही विद्यालयको विद्यार्थी वा सोही समुदायमा बसोबास भएको बालबालिका नै हुनुपर्दछ ।

२. कुनै बालबालिकाले सदस्य बन्न चाहेकोमा सामान्यतया बाल समुहले सदस्य बनाउनुपर्दछ ।

३. कुनै पनि बालबालिकालाई सदस्य बन्नका लागि दबाब दिन पाइनेछैन ।

४. सदस्य नभएकै कारण बाल समुहले आयोजना गर्ने खुला र सार्वजनिक कार्यक्रममा कुनै बालबालिकालाई सहभागी नगराउन पाइनेछैन ।

५. सदस्यहरुको अभिलेख बाल समुहले आफ्नै रजिष्ट्रमा राख्न सक्नेछ । यसरी अभिलेख राख्दा निम्न कुराहरु उल्लेख हुनुपर्दछ : नाम थर, ठेगाना, उमेर, लिंग, (विद्यालयमा भए कक्षा), अभिभावकको नाम, सम्पर्क फोन नम्वर, फोटो (उपलब्ध भएसम्म) ।

६. श्रोत साधन भएको अवस्थामा बाल समुहले सदस्यतापत्र पनि वितरण गर्न सक्नेछ ।

१९. प्रतिनिधत्व र सहभागीताको समान अवसरको ब्यवस्थापन

१. बाल समुहका सदस्यहरुमाभ्क सबैले उपयुक्त अवसरहरु प्राप्त गरुन् र आफ्नो व्यक्तित्व विकास गर्ने समान अवसर प्राप्त गरुन् भन्ने मान्यता बाल समुहको नेतृत्व गर्ने समुहले राख्नुर्नेछ ।

२. समान अवसर प्रतिनिधित्वका लागि विषयगत समुहहरु बनाएर सोही अनुसार नियमित वा पालैपालो प्रतिनिधित्व र सहभागिताको अवसर दिन सकिनेछ ।

३. निरन्तर एकै ब्यक्ति हुनुपर्ने वा आयोजक संस्था वा निकायले तोकेको अवस्थामाबाहेक सकेसम्म पालैपालो सबै सदस्यहरुलाई सहभागिताको अवसर दिनुपर्नेछ ।

४. बाल समुहको प्रतिनिधित्व गर्ने ब्यक्तिले र कुनै कार्यक्रममा जानुअघि आफ्नो समुहका सदस्य र सहजकर्तासँग आफुले के कस्ता सवाल

उठाउने भनी छलफल र परामर्श गर्नुपर्नेछ ।

५. बाल समुहका सदस्य कुनै कार्यक्रम वा बैठकमा सहभागी भएपछी आफ्नो समुहका सदस्यहरु र सहजकर्ताको बैठक राखी आफु सहभागि भएका कार्यक्रमको बारेमा जानकारी दिनुपर्नेछ । सकेसम्म एक पेजमा प्रतिवेदन लेखेर बाल समुहको फाइल वा माइन्युटसँगै राख्नुपर्नेछ ।

२०. सदस्यहरुबीचको विवादको समाधान

सामान्यतया बाल समुहमा उत्पन्न हुने विवादहरुलाई निम्न ढंगले समाधान गर्न सकिनेछ :

१. बाल समुहको योजना निर्माण लगायतका छलफलमा सबै सदस्यहरुलाई स्वतन्त्र र छोटो रुपमा आफ्नो बिचार राख्न लगाउनुपर्दछ ।

२. बाल समुहको बैठक बस्ने छलफल गर्ने तथा नेतृत्व चुन्ने प्रक्रियाका बारेमा आचारसंहिता निर्माण गर्नुपर्दछ । नमुना आचारसंहिता अनुसुची-६.मा दिइएको छ ।

३. बाल समुहका सदस्यहरुमाफ्र्त कार्यक्रम आयोजना गर्ने सन्दर्भमा फरक प्रस्तावहरु प्राप्त भएमा, ती कार्यक्रमहरुको सुचि बनाउने र सदस्यहरुलाई आपसी छलफल गरी कार्यक्रमहरुको प्राथमिकता छनौट गर्न लगाउने । कार्यक्रमको छनौट गर्दा निम्न कुराहरुको आधारमा गर्ने :

- बालबालिकाले रुचिकर मान्ने, सृजनात्मक, खेलकुद तथा बौद्धिक विकासका कार्यक्रमहरु पहिलो प्राथमिकतामा गर्ने ।
- बाल अधिकारको प्रचार-प्रसार हुने, अविभावक, निर्णयकर्ताहरु तथा समुदायमाफ्र्त बालबालिकाको सरोकारहरु प्रस्तुत गरिने कार्यक्रमहरुलाई प्राथमिकतामा दिने ।
- बाल समुहले गर्न नहुने भनेका कार्यक्रमहरु छनौट नगर्ने ।
- बाल समुहलाई धेरै आर्थिक भारपर्ने तथा लामो समय लाग्ने कार्यक्रमहरु नगर्ने ।
- समुदाय र समुदायका अन्य संस्थाहरुसँग द्वन्द्व वा मनमुटाव हुन सक्ने कार्यक्रमहरु नगर्ने ।

- धेरै दिन विद्यालय शिक्षालाई असर पर्ने वा कक्षा छाडी तयारी गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरु नगर्ने ।
- अन्य बाल समुह वा संस्थाले भर्खरै गरिसकेका समान किसिमका कार्यक्रमहरु भए त्यसलाई प्राथमिकतामा पछाडी राख्ने ।

४. बाल समुहका सदस्यहरुमाफ्र्त स्थानीय सरोकारका विषयमा फरक विचार वा धारणाहरु आएमा ति धारणाहरुलाई समावेश गरी साझा धारणा बनाउनुपर्दछ । यसका लागि निम्न कार्यहरु गर्न सकिनेछ :

- सबै सदस्यहरुले सम्वन्धीत विषयमा पालैपालो आफ्ना विचारहरु छोटकरीमा राख्न दिनुपर्दछ । यसरी बिचार राख्दा अरुको बिचारलाई गलत भन्ने, होच्याउने वा सिधै नकार्न हुँदैन ।
- फरक-फरक धारणाहरुलाई समेटेर कुनै सदस्यले एकै धारणा प्रस्ताव गर्न लगाउने ।
- यदि नितान्त विपरित धारणाहरु अएमा बाल समुहको बैठकमा ति फरक धारणाहरुलाई र त्यसलाई समर्थन गर्ने सदस्य संख्या पनि लेख्ने । तर, बहुमत सदस्यहरुले ब्यक्त गरेको धारणा अनुसार बाल समुहले गतिविधि गर्नुपर्दछ ।

५. बाल समुहका सदस्यहरुमाफ्र्त आर्थिक वा संगठन ब्यवस्थापनका विषयमा विवाद भएमा :

- बाल समुहका सदस्यहरुबीच नै विवादको विषयमा छलफल गरी आपसी सहमती सृजना गर्ने ।
- बाल समुहका सदस्यहरुले उठाएको विवादको विषय र उनीहरुले दिएका तर्क तथा प्रमाणहरुको सुचि बनाउने ।
- विद्यालयका प्रधानाध्यापक वा समुदायमा आधारित बाल समुहको हकमा आवद्ध समितिका संयोजकले सम्बन्धी विवादको छानविन गरी निर्णय प्रदान गर्ने ।

६. बाल समुहभित्र आउने विवादको समाधान गर्ने बैठकमा वयस्क सहजकर्ता र आवद्ध समिति वा निकायका प्रमुखको अनिवार्य उपस्थिति हुनुपर्दछ ।

परिच्छेद-६

बाल समुह र संजालको आर्थिक ब्यवस्थापन

२१. आर्थिक ब्यवस्थापन

१. बाल समुह र संजालको आर्थिक श्रोत निम्न हुन सक्नेछन् : मासिक शुल्क, चन्दा तथा सहयोग, संस्थाहरुबाट प्राप्त हुने आर्थिक सहायता, विद्यालयबाट प्राप्त हुने आर्थिक सहायता, वडा तथा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाबाट प्राप्त हुने आर्थिक सहायता, स्थानीय समुह, निजी क्षेत्रहरुबाट प्राप्त हुने सहायता ।

२. बाल समुहले आर्थिक सहायताको निम्ति सामान्य निवेदन दिए पुग्दछ । बाल समुहका लागि ३ हजार रुपैयाँ भन्दा बढीको सहयोग दिन परेमा नगद प्रदान नगरी सोझै जिन्सी वा सेवा खरिद गरी सहयोग गर्नुपर्दछ ।

३. बाल समुहले आर्थिक फछ्र्यौट गर्दा उपब्ध बिल भर्पाइ र आय ब्ययको हस्तलिखित विवरण बुझाएर गर्न सक्नेछन् ।

४. बाल समुहलाई सोझै परियोजना वा अभियान सञ्चालन गर्नका लागि सम्झौता गरी रकम प्रदान गर्न पाइनेछैन ।

५. बाल समुहले आफ्नै विद्यालय वा समुदायमा आर्थिक संकलन गर्नका लागि बालअधिकार संरक्षण र प्रर्वद्धनका निम्ति कार्यक्रमहरु आयोजना गर्न सक्नेछन् । जस्तैः देउसी भैलो, साँस्कृतिक कार्यक्रम, खेल प्रतियोगीता आदि । यस्ता कार्यक्रम आयोजन हुँदा आवद्ध निकायको स्वीकृती, सहजीकरण र सुपरिवेक्षण अनीवार्य रहनेछ ।

६. बाल समुहले संकलन गरेका रकम उनीहरुले आयोजना गर्ने बालमैत्री गतिविधिका निम्ति मात्र खर्च गर्नुपर्नेछ । यस्तो रकम छात्रवृत्तीका लागि, भौतिक पुर्वाधारहरुको निर्माण, मर्मत सम्भारका लागि वा कसैलाई पीडित सहायता, आपतकालिन सहायतावापत सहयोग उपलब्ध गराउन खर्च गर्न हुँदैन ।

७. बाल समुहको बार्षिक आय-ब्यय विवरण सामान्य ढाँचामा उल्लेख गरी राख्नुपर्नेछ । बाल समुहले ठुलो रकमको गतिविधि गर्न परेमा सहजकर्ताले आर्थिक ब्यवस्थापन र सहजीकरणमा सहयोग गर्नुपर्नेछ । यसरी ब्यवस्थापन गर्दा आथिर्क हिसाव-किताव बाल समुहबाट अनुमोदन गराउनुपर्नेछ ।

परिच्छेद-७

बाल समुह र अन्य निकायहरुको सम्बन्ध र सहकार्य

२२. स्थानीय तहसँगको सम्बन्ध र सहकार्य

१. सबै बाल समुह र संजालले आफ्नो स्थानीय स्थानीय तह (वडा/गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको कार्यालयमा सुचिकरण तथा नविकरण हुनुपर्नेछ ।

२. स्थानीय निकायले आफ्नो क्षेत्रभित्रको बाल समुहको विवरण अद्यावधिक गर्नेछ ।

३. स्थानीय निकायले आफ्नो बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा बाल समुहका गतिविधि, बाल समुह र सहजकर्ताको प्रशिक्षण तथा बाल समुह प्रतिनिधिको परामर्श कार्यक्रमहरु स्पष्ट रुपमा उल्लेख गर्नुपर्नेछ ।

४. बाल समुहले स्थानीय निकायसँग स्थानीय विकासमा बालबालिका सम्वन्धी योजना तथा कार्यक्रम, सुविधा र उपलब्धीहरुको बारेमा सुचना माग गर्ने, त्यस्ता जानकारीहरु प्रचार-प्रसार गर्ने तथा कार्यक्रम र सुविधाहरुको बाल अनुगमन गर्नसक्नेछ ।

५. बाल समुहले स्थानीय निकायसँग आफ्ना कार्यक्रमहरुका लागि आर्थिक सहायता तथा प्राविधिक र सामाग्री सहयोगको माग गर्न सक्नेछ ।

६. बाल समुहले हरेक वर्ष आफुले गरेका कार्यक्रमहरुको सुचि र विवरण तोकिएको ढाँचामा स्थानीय निकायलाई उपलब्ध गराउनुपर्नेछ ।

२३. बालबालिका सम्बन्धी स्थानीय समितिहरुसँगको सम्बन्ध र सहकार्य :

१. स्थानीय तहमा वडा बालसंरक्षण समिति, स्थानीय बालमैत्री शासन समिति, स्थानीय मानव बेचबिखन नियन्त्रण समिति, गाउँ शिक्षा समिति र स्थानीय विपद ब्यबस्थापन तथा जोखिम न्युनिकरण समिति, गाउँ स्वास्थ्य समिति र स्थानीय खानेपानी तथा सरसफाइ समितिहरु बालबालिकासँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने समिति हुन् ।

२. यी समितिहरुमा बाल समुह वा सञ्जालका प्रतिनिधिहरु सदस्य वा पर्यवेक्षकको रुपमा सहभागी गराइनुपर्दछ ।

३. यी समितिहरुको बार्षिक कार्यक्रम तथा कार्ययोजनामा बाल परामर्श,

बालबालिकाको क्षमता विकास, बाल समुहसँग साझेदारीमा गरिने गतिविधीहरु तय गरिनुपर्दछ ।

४.यी समितिहरुले बाल परामर्श तथा विभिन्न समयमा बाल समुह तथा बालबालिकाबाट प्राप्त हुन आएका गुनासा र सुझावहरुलाई स्थानीय निकायको योजना प्रकृयामा पैरवी गर्नुपर्दछ ।

५.यी समितिहरुले बालबालिकाले सम्प्रेषण गरेका तत्काल सम्बोधन गर्नपर्ने समस्याहरुमा कार्वाही गर्न सम्बन्धित निकायहरुमाफ समन्वय गर्ने कार्य गर्नुपर्दछ ।

६. यी समितिहरुले बाल समुहका गतिविधीहरुलाई प्रोत्साहित गर्न उत्कृष्ट बाल समुह पुरस्कार तथा सम्मानका कार्यक्रमहरु गर्न सक्छन् ।

२४. विद्यालय ब्यवस्थापन समिति

१. विद्यालयमा रहेका बाल समुहहरु विद्यालय ब्यबस्थापन समितिसँग आवद्ध हुनुपर्दछ ।

२. विद्यालयको बार्षिक कार्यक्रम, बजेट तथा कार्ययोजनामा बालबालिकासँग परामर्श, बाल समुहका गतिविधिलाई सहयोगका कार्यक्रमहरु उल्लेख गरिनुपर्दछ ।

३. विद्यालय ब्यबस्थापन समितिमा बाल समुहका प्रतिनिधिलाई पर्यवेक्षकको रुपमा सहभागी गराइनुपर्दछ र बैठकहरुमा बालबालिकाका सरोकारहरु प्रस्तुत गर्न लगाउनुपर्दछ ।

४. विद्यालय ब्यवस्थापन समितिको बैठकमा छलफल हुने संवेदनशिल र विवाद सृजना हुन सक्ने विषयहरु जस्तैः शिक्षक नियुक्ती र कार्वाही, निर्माण ठेक्कापट्टा तथा अनियमतिताका विवादहरुको छलफलमा बालबालिकालाई प्रत्यक्ष र निर्णायक सहभागी बनाइनु हुँदैन ।

५. विद्यालयमा रहने शिक्षकको ब्यबहारिक सीप तथा शैली, निर्माण गरिने भौतिक संरचनाका स्वरुप र गुणस्तरका विषयहरुमा भने बाल समुहका सदस्य र सकेसम्म धेरै बालबालिकाको सुझाव संकलन गरिनुपर्दछ ।

२५. अन्य संघ संस्था तथा तथा सेवा प्रदायक निकायहरु :

१. स्थानीय तहमा क्रियाशिल विभिन्न संघ संस्था तथा सेवा प्रदायक निकायहरुले बालबालिकाका प्रत्यक्ष प्रभावित हुने वा उनीहरु लक्षित कार्यक्रम, निर्णय तथा योजना प्रकृयामा बाल समुहका प्रतिनिधिहरुसँग परामर्श गर्नुपर्दछ ।

२. संस्था तथा सेवा प्रदायक निकायहरुले बालबालिकाको लागि निःशुल्क उपलब्ध सेवा सुविधा तथा कार्यक्रमहरुको बारेमा प्रचार प्रसार गर्न, सेवाका लागि सम्प्रेषण गर्न तथा सेवा, सुविधा तथा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारिताको अनुगमन गर्न बाल समुहसँग सहकार्य गर्न सक्छन् ।

३. सेवा प्रदायक निकायहरुले बाल समुहका सदस्य तथा बाल समुहसँग सहकार्य र परामर्श कार्यहरु गर्दा उनीहरुको नियमित शिक्षालाई नकारात्मक प्रभाव पार्न र सकेसम्म विद्यालय समयमा असर पार्न हुँदैन ।

४. सेवा प्रदायका निकायहरुले बाल समुहका सदस्यहरुलाई अनिवार्य सहभागीताको नियम लागु गर्न हुँदैन ।

५. सेवा प्रदायका निकायहरुले बालबालिकालाई जोखिमपूर्ण हुने विवादित विषय, फौजदारी अपराधका उजुरीलगायतका विषयमा छलफल गर्न वा उनीहरुको राय वा निश्कर्ष माग्न र त्यस्ता क्षेत्रमा काममा लगाउन हुँदैन । तर न्यायिक प्रकृयामा प्रभावित बालबालिकासँग गरिने परामर्श भने गर्न सकिन्छ ।

६. सेवा प्रदायक निकायहरुले बालबालिका सहभागी भएर गरिएका सामुदायिक कार्यबापत भत्ता वा ज्याला प्रदान गर्ने कार्य गर्न हुँदैन ।

२६. योजना तर्जुमामा बाल समुह प्रतिनिधित्वको ब्यवस्था :

१. स्थानीय निकायबाट हुने योजना निर्माण चक्रमा बाल समुहको प्रतिनिधित्व र सहभागीता अनिवार्य हुनेछ ।

२. बस्ती तथा वडा स्तरमा हुने योजना छलफलमा सहभागी हुन बाल समुहका सदस्य वा प्रतिनिधिहरुलाई निमन्त्रणा गरिनेछ । भेलामा उनीहरुको सरोकार राख्न निश्चित समय प्रदान गरिनेछ ।

३. वडा स्तर, गाउँपालिकास्तर र नगरपालिका स्तर वा जिल्लास्तरमा तोकिएको प्रक्रियामा बाल भेलाको आयोजना गरी स्थानीय योजना

निर्माणका लागि बालबालिकाको परामर्श गरिनुपर्नेछ ।

४. योजना निर्माण तथा बजेट विनियोजनमा बाल समुहलाई बालबालिकाको निम्ति छुट्याइएको कार्यक्रम तथा बजेटबारे छुट्टै सार्वजनिक सुचना जारी गरिनुपर्नेछ । यस्तो जानकारी सरल भाषामा उपलब्ध हुनुपर्नेछ ।

परिच्छेद-८

बाल समुहको सम्मिलन र विघटन सम्वन्धी ब्यवस्था

२७. बाल समुहको सम्मेलन :

१. दुई वा दुई भन्दा बढी एकै भौगोलिक क्षेत्र वा एकै विद्यालयभित्रका बाल समुहहरु सम्मेलन हुन सक्दछन् ।

२. फरक भौगोलिक क्षेत्र वा फरक विद्यालयका बाल समुहहरु सम्मेलन हुन सक्दैनन् ।

३. सम्मेलनमा जानका लागि चाहने बाल समुहले समुहको सहजकर्ताको उपस्थितिमा सदस्यहरुको भेलाले सम्मेलनमा जाने निर्णय गर्नुपर्नेछ ।

४. सम्मेलन गर्न चाहने सबै बाल समुहका सहजकर्ता समेतको उपस्थितिमा सदस्यहरुको भेला आयोजना गरि माथि नियम-७ मा उल्लेख भए अनुसार नयाँ कार्य समिति चयन गर्नुपर्नेछ ।

५. सम्मेलनपश्चात नयाँ कार्यसमिति गठन भएको एक महिनाभित्र सम्वन्धीत स्थानीय निकायमा सम्मेलनको जानकारी दिइनुपर्दछ ।

६. यसरी सम्मेलनपछि सम्मेलन भएका बाल समुहको सुचिकरण खारेज हुनेछ र नयाँ बाल समुह सुचिकृत हुनेछ ।

२८. बाल समुहको विघटन :

बाल समुह निम्न अवस्थामा विघटन भएको मानिनेछ :

१. बाल समुह निरन्तर दुई वर्षसम्म अद्यावधिक नभएमा । अद्यावधिक नभएका बाल समुहलाई विघटन गर्नुअघि ३ महिनाको समय राखी अद्यावधिक गर्नका लागि सुचित गरिनेछ ।

२. बाल समुहका बहुमत सदस्यहरुले बाल समुह बिघटन गर्ने निर्णय गरेमा ।

३. विद्यालयले उपयुक्त कारण दर्साइ विद्यालयमा आधारित बाल समुह बिघटन गर्न सिफारिस गरेमा ।

४. आवद्ध स्थानीय निकाय, संस्था वा समुहले उपयुक्त कारण देखाइए बाल समुह बिघटन गर्न सिफारिस गरेमा ।

५. माथि ३ र ४ अनुसार बिघटन हुनुपूर्व सार्वजनिक सुचना र बाल समुहका सदस्यहरुसँग छलफल गरिनेछ ।

६. बिघटन भएका बाल समुह स्थानीय निकायको सुचिकरणबाट स्वतः खारेज हुनेछ ।

७. बिघटन भएका बाल समुहका सम्पत्ती तथा दस्तावेजहरु सम्वन्धीत विद्यालय वा स्थानीय निकायले जिम्मामा लिनेछ र अर्को बाल समुह गठन प्रयोजनका लागि प्रयोग गर्न सकिनेछ ।

परिच्छेद-९

विविध

२९. बाल समुहभित्र दलगत राजनीतिक प्रभावलाई न्युनीकरण गर्ने :

१. बाल समुहका सदस्यहरु तथा वयस्क सहजकर्ता कुनै पनि राजनीतिक दल वा दलका भातृ संगठनको नेतृत्वमा नरहेको व्यक्ति हुनुपर्दछ ।

२. बाल समुहले विभिन्न राजनीतिक दलहरुसँग बालअधिकार प्रवर्द्धन र संरक्षणका विषयमा खुला अन्तर्क्रिया तथा छलफल आयोजना गर्न सक्छन् ।

३. बाल समुहले कुनै एक राजनीतिक दल वा समुहसँग मात्र संयुक्त कार्यक्रमहरु आयोजना गर्न हुँदैन ।

४. बाल समुहले सार्वजनिक पदमा निर्वाचित वा नियुक्त राजनीतिक ब्यक्तीबाहेक अन्य राजनीतिक दलका प्रतिनिधि वा ब्यक्तिलाई कार्यक्रममा प्रमुख अतिथि, अतिथि वा श्रोत ब्यक्ती बनाउन हुँदैन ।

५. बाल समुहले कुनै एक राजनीतिक दलको मात्र पक्ष वा विपक्षमा हुने गरी कार्यक्रम तथा गतिविधिहरु सन्चालन गर्न हुँदैन ।

६. बाल समुहले राजनितिक दल वा भातृ संगठनका बारेमा विशेष जानकारी दिन वा उसको सदस्य बन्न प्रेरित गर्न कार्यक्रम तथा गतिविधिहरु गर्न हुँदैन ।

३०. बाल समुह र संजालभित्र सदभाव, सद्व्यवहार र सुरक्षित अभ्यास प्रवर्द्धन गर्ने

१. बाल समुहले आफ्नो संगठन निर्माण, व्यवस्थापन तथा कार्य प्रक्रियाका सम्बन्धमा आचारसंहिता निर्माण गर्नुपर्दछ ।

२. बाल समुह तथा यसका सदस्यहरुले सामाजिक कुरिति, भेदभावको अभ्यास र गलत प्रचलनहरुका पक्षमा नबोल्न र त्यस्ता अभ्यासहरु नगर्न सदस्यहरुलाई प्रशिक्षित गरिनुपर्दछ ।

३. बाल समुहका सदस्यहरुलाई सबै धर्म, जाती र समुदायबीच सम्मान गर्न, उनीहरुको असल संस्कृती र अभ्यासहरुका बारेमा बुझ्न विभिन्न समयमा विविध साँस्कृतिक कार्यक्रमहरु आयोजना गर्न सकिन्छ ।

४. बाल समुहको नेतृत्वमा समुदाय वा विद्यालयमा रहेका विभिन्न समुदायको प्रतिनिधित्व हुन सक्ने व्यवस्था गरिनुपर्दछ ।

५. बाल समुहको बैठकमा संस्कृति छलफलका प्रस्ताव नै बनाएर नियमित रुपमा सदस्यहरुले पालैपालो आफ्नो धर्म, संस्कृतीका बारेमा र असल कुराहरुका बारेमा प्रस्तुती र छलफल गर्ने नियम बनाउन पनि सकिन्छ ।

३१. बाल समुहका गतिविधिबारे साझा सुनुवाईको व्यबस्था गर्ने :

१. कुनै पनि बाल समुह गठन गरिनुअघि उक्त समुदाय तथा विद्यालयमा बाल समुहको आवश्यकता, अवसर र सम्भावनाहरुबारे अविभावक अनुशिक्षण आयोजना गरिनुपर्दछ ।

२. बाल समुहले आयोजना गर्ने सबै गतिविधिहरुलाई बालबालिका तथा समुदायले रुचिकर नमान्न पनि सक्छन् । त्यसैले बाल समुहको गतिविधिहरुको बारेमा गुनासो र प्रतिक्रिया दिने व्यबस्था गरिनुपर्दछ । आएका सुझावहरुलाई सहजकर्ता र बाल समुहका प्रतिनिधिहरुबसी उक्त सुझावका आधारमा बाल समुहका गतिविधिहरुमा सुधार गरिनुपर्दछ ।

३. सुझाव वा गुनासाको मात्रै आधारमा बाल समुह विघटन गर्ने वा बाल समुहका गतिविधिहरुलाई निषेध गर्ने वा रोक्ने कार्य गर्न हुँदैन ।

४. विद्यालयमा आधारित बाल समुहका गतिविधिहरुका बारेमा समुदाय तथा अविभावकहरुले विद्यालय व्यबस्थापन समितिका अध्यक्ष वा प्रधानाध्यापकलाई प्रत्यक्ष भेटेर पनि सुझाव दिन सक्दछन् ।

अनुसुचीहरू

अनुसुची-१

बाल समुहको नियम ढाँचा

क) बाल समुहको परिचय

नाम :

ठेगाना :

सुचिकरण नम्बर :

ख) बाल समुहको उद्देश्य र विषयहरु

१.

२.

३.

४.

ग) बाल समुहको संगठन

१. सदस्य बन्ने तरिका

२. नेतृत्व चुन्ने तरिका

३. विघटन हुने

४. सदस्य बन्न नपाउने व्यक्तिहरु

५. नेतृत्वमा चुनिन नपाउने व्यक्तिहरु

घ) बाल समुहका सदस्यले पालन गर्नुपर्ने नियमहरु

१. सदस्य भइसकेपछि पालन गर्ने नियमहरु

२. नेतृत्वमा निर्वाचित भएपछि पालन गर्ने नियमहरु

३. बैठकमा पालन गर्ने नियमहरु

४. अन्य बाल समुहका सदस्य, बालबालिका तथा निकायसँग व्यबहार गर्ने नियमहरु

ङ) बाल समुहको आर्थिक श्रोत

१. सदस्यता शुल्क

२. नवीकरण शुल्क

३. अन्य सहायता र श्रोतहरु

४. पैसा जम्मा गरी राख्ने ठाउँ

५. आम्दानी र खर्च विवरण कसले राख्ने

च) अन्य विषयहरु

अनुसुची २ : बाल समुहका लागि आवश्यक आधारभुत सामाग्रीहरु

१. बाल समुहको सामाग्री राख्नका लागि बाक्सा वा दराज

२. माइन्युट कपी

३. कार्यक्रम विवरण लेख्ने कपी

४. बाल समुहको नियम

५. बाल समुहका अध्ययन सामाग्रीहरु

६. बाल समुहको आम्दानी र खर्च लेख्ने लेखा कापी

७. कलम

८. आवश्यक्ता अनुसार खेल, शैक्षिक तथा मनोरन्जनमुलक सामाग्रीहरु

अनुसुची-३
बाल समुह कार्ययोजना फारम

बाल समुहको नाम : बाल समुहको ठेगानाः

वयस्क सहजकर्ताको नाम र सम्पर्क नं.:

सम्पर्क व्यक्तिको नाम र सम्पर्क फोन :

सुचिकरण नं. :............................

कार्यक्रमको नाम	विषय	कहाँ गर्ने	कहिले गर्ने	श्रोत ब्यबस्था	प्रमुख जिम्मेवार सदस्यहरु

अनुसुची-४
बाल समुह कार्यप्रगती विवरण फारम

बाल समुहको नाम :

बाल समुहको ठेगानाः

वयस्क सहजकर्ताको नाम र सम्पर्क नं.:

सम्पर्क व्यक्तिको नाम र सम्पर्क फोन :

सुचिकरण नं. :............................

सम्पन्न कार्यक्रमको नाम	विषय	कार्यक्रम भएको स्थान	मिति	खर्च भएको रकम र श्रोत	सहभागी संख्या

अनुसुची-५

बाल समुह बैठक माइन्युटको नमुना

बाल समुहको नाम : .... बैठक संख्या:

बैठक मिति : बैठक स्थान:

वयस्क सहजकर्ताको नाम :

आज मिति ....मा .... बाल समुहको बैठक समुहका ....को अध्यक्षतामा बस्यो । बैठकमा उपस्थित सदस्यहरुमाभ्m तल उल्लेखित प्रस्तावहरु निर्णयार्थ पेश गरियो ।

उपस्थिति:

वयस्क सहजकर्ता :

आमन्त्रित (कोही भए)

बाल समुहका सदस्य तथा पदाधिकारीहरु

प्रस्तावहरु :

क)

ख)

ग)

निर्णयहरु :

क)

ख)

ग)

अनुसुचि-६

बालक्लवका पदाधिकारीहरुका लागि नमुना आचारसंहिता

- कुनै पनि प्रकारको मद्यपान, धुम्रपान तथा सूर्तिजन्य पदार्थको सेवन नगर्ने।
- आफुलाई सधैं अध्ययनशिल राख्दै हरेक क्रियाकलापहरुलाई फरक किसिमले गर्न चाहाने १८ वर्षको उमेर भन्दा कम उमेरमा वैबाहिक सम्बन्ध कायम नगर्ने एवं अरुलाई पनि बालविवाह गर्न प्रोत्साहित नगर्ने।
- विद्यालयमा नियमितरुपमा जानेछन् र विद्यालयमा पढाई तथा अतिरिक्त क्रियाकलापहरुमा सक्रिय सहभागिता जनाउने ।
- टुहुरा, अपांग, असहाय आफ्ना साथीहरुलाई विशेष सहयोग गर्ने र उनीहरुसँगको बालमैत्री व्यवहारलाई बढावा दिने ।
- विद्यालय हातामा धुम्रपान, मद्यपान, सुर्तिजन्य पदार्थ तथा मादक पदार्थ सेवन नगर्न तथा विद्यालयको पढाईमा बाधा नपुर्‍याउन अभिभावकहरुलाई सहजीकरण गर्ने ।
- विद्यालय तथा घरमा अनुशासित भएर आफुलाई प्रर्दशन गर्ने र फजुल समयलाई सृजनात्मक रुपमा प्रयोग गर्ने ।
- वडापालिका, गाँउपालिका र नगरपालिकाका बैठक, परिषद, विद्यालय व्यवस्थापन समिति र हरेक स्तरका हरेक निर्णय प्रक्रियामा पालैपालो गरेर सहभागिता जनाउने र बालबालिकाहरुका समस्याहरु खुलारुपमा प्रस्तुत गर्ने ।
- बालअधिकार सम्वन्धी अभियानमुखि क्रियाकलापहरु संचालन गर्दा विभिन्न सहयोगी साभ्mेदार निकायहरुसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।
- मोबाईल एवम् विद्युतीय उपकरणहरुको दुरुपयोग नगर्ने सकभर विद्यालयमा मोवाईलको प्रयोग नगर्ने ।
- आफ्नो अधिकारको माग गर्दा अरुको अधिकारको पनि ख्याल गर्ने ।
- आफ्नो साथीहरुलाई जातिय वा लैगिक हिसावले भेदभाव नगर्ने,
- आफु भन्दा सानो उमेरका भाई बहिनीहरुलाई माया गर्ने र उनीको नहेप्ने ।

आज्ञाले,

मातृका प्रसाद भट्टराई

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत